

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΡΔΑΚΗΣ*: Απειλές κατά της ασφάλειας χωρίς την ύπαρξη πρόθεσης (ανθρώπινου) παράγοντα: Η κλιματική αλλαγή και το μεταναστευτικό ζήτημα

Παραδοσιακά στις μελέτες ασφάλειας οι απειλές μετριοούνται με βάση την ύπαρξη πρόθεσης των επιτιθέμενων αλλά και των δυνατοτήτων-ικανοτήτων τους. Από μόνη της η ικανότητα κάποιου παράγοντα να πλήξει κάποιον άλλον παράγοντα δεν αποτελεί κίνδυνο. Το παράδειγμα των δυο ευρωπαϊκών πυρηνικών δυνάμεων, της Αγγλίας και της Γαλλίας, είναι χαρακτηριστικό για να γίνει κατανοητό ότι η δυνατότητα για ένα πυρηνικό πλήγμα της μιας χώρας προς την άλλη, δεν αποτελεί το σημαντικότερο στοιχείο, αλλά οι προθέσεις. Σύμφωνα με το λεξικό της Οξφόρδης, λοιπόν, η λέξη “απειλή” αναφέρεται ως μια δηλωμένη πρόθεση για να προκαλέσει κάποιος τραυματισμό, πόνο ή καταστροφή ή ως ένα άτομο ή πράγμα που μπορεί να προκαλέσει κίνδυνο. Με βάση τα προαναφερθέντα, όπως η ακαδημαϊκός RitaFloyd ορίζει, θα ήταν χρήσιμο να χωρίσουμε τις απειλές σε δυο κατηγορίες, σ’ αυτές που υπάρχει έλλειψη πρόθεσης (intent-lacking) από κάποιο δρώντα-παράγοντα και σ’ αυτές που υπάρχει πρόθεση (agent-intended) όπως για παράδειγμα η απειλή της τρομοκρατίας. Η πρώτη κατηγορία είναι και αυτή με την οποία θα πραγματευτεί το κείμενο και μπορεί να διαιρεθεί σε δυο ακόμη υποκατηγορίες, στις απειλές που δεν προκαλούνται από κάποιον παράγοντα (agent-lacking) (φυσικές καταστροφές) αλλά και σ’ αυτές οι οποίες προκαλούνται κυρίως από τον άνθρωπο αλλά μη σκόπιμα (agent-causedbutnotintended).

Στην εποχή μας τέτοιες απειλές μπορούν να χαρακτηριστούν η κλιματική αλλαγή, το μεταναστευτικό, τα μεταδιδόμενα νοσήματα κα. Στην πραγματικότητα, και αν και από τα μέσα ενημέρωσης αναφέρονται συχνότερα και με μεγαλύτερη ένταση τα θύματα μιας τρομοκρατικής ενέργειας, κυρίως εξαιτίας του αποτροπιασμού που προκαλούν οι πράξεις των τρομοκρατών, οι ανθρώπινες ζωές που χάνονται από τις πρώτες απειλές είναι περισσότερες.

Κλιματική Αλλαγή

Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία κλιματική αλλαγή. Ολοένα και περισσότεροι επιστήμονες κάνουν λόγο για τη διαρκώς αυξανόμενη εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα. Αυτό οδηγεί αφενός στο λιώσιμο των πάγων και την αύξηση του επιπέδου της θάλασσας, σε κύματα καύσωνα στη Βόρεια Ευρώπη και πλημμύρες, στη μείωση των υδάτων σε στρατηγικής σημασίας περιοχές και αφετέρου στο άνοιγμα νέων γεωπολιτικών περασμάτων και στην ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου και πετρελαίου όπως θα συμβεί σε μερικά χρόνια στην Αρκτική. Με ποιο τρόπο και για ποιο λόγο, όμως, τα προαναφερθέντα στοιχεία αποτελούν απειλές ασφάλειας, εφάμιλλές της τρομοκρατίας και του πολέμου;

Όσον αφορά την αύξηση του επιπέδου της θάλασσας και των πλημμυρών, ολόκληρες χώρες και νησιά όπως οι Μαλδίβες, το Μπαγκλαντές και η Ολλανδία κινδυνεύουν από αυξημένες πλημμύρες καθώς λιώνουν οι πάγοι. Ακόμη, κάθε καλοκαίρι παρατηρούνται ασυνήθιστα φαινόμενα που αφήνουν πίσω τους εκατοντάδες νεκρούς, όπως θερμοκρασίες άνω των 40 βαθμών σε χώρες όπως η Γερμανία και η Γαλλία και καταστροφικοί τυφώνες και βροχές στα Βαλκάνια αλλά και την Ελλάδα. Γι' αυτό το λόγο, αρκετές πόλεις και δήμοι της Ευρώπης αλλά και του κόσμου, ο αριθμός τους είναι πάνω από 700 σύμφωνα με δίκτυο ClimateEmergencyDeclarationandMobilisationinAction, κηρύσσουν κατάσταση έκτακτης ανάγκης για το κλίμα. Μια ανάλυση Βρετανών επιστημόνων αποκαλύπτει ότι η αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας θα μπορούσε να οδηγήσει σε περισσότερους θανάτους ετησίως, από 250.000 που προέβλεπε ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας πριν από πέντε χρόνια. Η ελονοσία, η θερμοπληξία, η φτώχεια και ο υποσιτισμός θα επιδεινωθούν κοστίζοντας κάθε χρόνο τη ζωή σε εκατοντάδες ανθρώπους παγκοσμίως από το 2030 έως το 2050.

Τις περισσότερες φορές όμως η απειλή ασφάλειας που προέρχεται εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής είναι ακόμη πιο σοβαρή και υπάρχει η πιθανότητα να οδηγήσει σε πόλεμο ή και μαζικές εξεγέρσεις. Μολονότι

υπάρχει διαφωνία μεταξύ των ακαδημαϊκών και των επιστημόνων για το αν υπάρχει αιτιατική συσχέτιση μεταξύ των κλιματικών αλλαγών και των εμφύλιων ή μη συγκρούσεων, φαίνεται ότι το κλίμα επηρεάζει σημαντικά την κλιμάκωση τέτοιων καταστάσεων. Μια μελέτη του καθηγητή του πανεπιστημίου του Berkeley της Καλιφόρνια Solomon Hsiang και άλλων ακαδημαϊκών δείχνει ότι μια αύξηση της θερμοκρασίας ή του επιπέδου των βροχοπτώσεων τυπικής απόκλισης (σ) συνδέεται με μια μεταβολή του κινδύνου "διαμάχης μεταξύ δυο κοινωνικών ομάδων" κατά 11,1%. Για παράδειγμα, εντάσεις ή και πόλεμο εξαιτίας της υπερθέρμανσης του πλανήτη και της μείωσης της ροής των υδάτων ενδέχεται να υπάρξουν (όπως και πολλές φορές στο παρελθόν) μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν για τον Ινδό Ποταμό, του Ισραήλ, της Ιορδανίας και της Παλαιστίνης, όπως και της Αιγύπτου και Αιθιοπίας για τα νερά του Νείλου ποταμού.

Επίσης, κάποιοι μελετητές όπως η Sarah Johnstone και ο Jeffrey Mazo επικαλούνται την κλιματική αλλαγή ακόμη και ως μια από τις αιτίες της Αραβικής Άνοιξης το 2011. Πιο συγκεκριμένα, ισχυρίζονται ότι το κύμα καύσωνα που έπληξε τη Ρωσία το 2010 αποτέλεσε, αν και όχι τον κύριο, ένα σημαντικό παράγοντα των Αραβικών εξεγέρσεων και της αλλαγής καθεστώτος σε πολλές από τις Αραβικές χώρες. Η απώλεια των καλλιεργειών από τις υψηλές θερμοκρασίες στη Ρωσία οδήγησε σε εμπάργκο στην εξαγωγή ρωσικών σιτηρών, μεγάλο μέρος των οποίων προοριζόταν για τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Κατά συνέπεια, το κύμα καύσωνα οδήγησε σε σημαντική άνοδο των τιμών των σιτηρών και του ψωμιού στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην επιδείνωση της δυσανεξίας των πολιτών για την ήδη κακή κατάσταση της χώρας και στην επίσπευση των εξεγέρσεων.

Συμπερασματικά, η κλιματική αλλαγή συντελείται καθημερινά και οι επιπτώσεις της επηρεάζουν τον πλανήτη και τις ζωές μας. Αν και στο επίπεδο των επικίνδυνων καιρικών φαινομένων αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, δε μπορεί να ειπωθεί το ίδιο και για τη σχέση της με τις ένοπλες συγκρούσεις. Εντούτοις, η κλιματική αλλαγή αποτελεί αναμφίβολα μια απειλή ασφάλειας με άμεση αλλά και έμμεση συμβολή

στην επιδείνωση των προβλημάτων, της αστάθειας και των ανισοτήτων, όπως ακριβώς και η απειλή της μαζικής μετανάστευσης πληθυσμών.

Το μεταναστευτικό- προσφυγικό ζήτημα

Η μετανάστευση ανέκαθεν αποτελούσε κύριο χαρακτηριστικό των φτωχότερων λαών του κόσμου. Πολίτες χωρών που δεν μπορούσαν να ζήσουν αξιοπρεπώς στις χώρες καταγωγής τους μετανάστευαν με σκοπό την καλύτερες προοπτικές διαβίωσης. Από το 2010 και μετά όμως παρατηρείται μια έξαρση και του προσφυγικού φαινομένου εξαιτίας των συνεχών πολέμων κυρίως σε χώρες της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής. Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να διαχωριστεί ο όρος (οικονομικός) μετανάστης από τον όρο πρόσφυγας - ο οποίος σύμφωνα με το διεθνή ορισμό είναι ο άνθρωπος ο οποίος εξαιτίας του φόβου διαμαχών ή διώξεων για λόγους φυλετικής, θρησκευτικής, εθνικής καταγωγής, ιδιότητας μέλους συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας ή πολιτικής άποψης, είναι εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του. Σύμφωνα με την έκθεση των Ηνωμένων Εθνών μέσα σε 17 χρόνια ο αριθμός των μεταναστών ανήλθε από 173 εκατομμύρια το 2000, σε 258 εκατομμύρια το 2017, με τα 2/3 περίπου να ζουν μόνο σε 20 χώρες του πλανήτη με πρώτες φυσικά στη λίστα να βρίσκονται οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Στο ζήτημα των προσφύγων, αυτοί ανήλθαν, σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε., σε 25,9 εκατομμύρια το 2018 με 3,7 εκατομμύρια από αυτούς να βρίσκονται στη Τουρκία και 6,7 εκατομμύρια να προέρχονται από τη Συρία. Το μεταναστευτικό λοιπόν αποτελεί μια απειλή ασφάλειας χωρίς να υπάρχει πρόθεση κάποιου παράγοντα, καθώς οι μετανάστες δεν εγκαταλείπουν μαζικά τις χώρες τους με την πρόθεση να αποτελέσουν απειλή κάπου άλλου. Για ποιους, όμως λόγους το μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα αποτελεί απειλή;

Το προσφυγικό ζήτημα αριθμεί κάθε χρόνο εκατοντάδες νεκρούς, πνιγμένους στη Μεσόγειο θάλασσα ή κακοποιημένους ανθρώπους, ιδιαίτερα στην Αφρική. Εκτός όμως όλων αυτών, το μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα μπορεί, επίσης, να απειλήσει την κρατική ασφάλεια καθώς καθίσταται ευκολότερη η μετακίνηση μεμονωμένων τρομοκρατών μεταξύ των μεταναστών. Βασικές προϋποθέσεις επίλυσης αυτού του ζητήματος αποτελούν οι επαρκέστεροι και αυστηρότεροι

συνοριακοί έλεγχοι όπως και η τήρηση των κανόνων χορήγησης διεθνούς προστασίας. Ακόμη, και η κοινωνική ασφάλεια και συνοχή ενός κράτους βρίσκεται σε κίνδυνο εξαιτίας του μεταναστευτικού-προσφυγικού ζητήματος. Όπως παρατηρείται στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, μεγάλες κοινωνικές ομάδες, φοβούμενες ότι κινδυνεύουν να χάσουν τη ταυτότητα τους συσπειρώνονται, δημιουργούν μια συνθήκη "εμείς ή αυτοί", ψηφίζουν ακροδεξιά κόμματα και προβαίνουν σε εγκληματικές πράξεις κατά μεταναστών. Η κατάσταση γίνεται ακόμη πιο δύσκολη σε περιοχές όπου οι γηγενείς πληθυσμοί τείνουν να αποτελέσουν τις μειονότητες όπως για παράδειγμα στις πόλεις Μπέρμινγχαμ και Λέστερ της Αγγλίας. Επίσης, σε πολλές χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου, το μεταναστευτικό έχει συνδεθεί και με την εγκληματικότητα αλλά και την τρομοκρατία. Δεν είναι λίγοι αυτοί που ισχυρίζονται, ακόμη και κυβερνήτες χωρών, ότι οι μετανάστες είναι είτε εγκληματίες είτε εν δυνάμει τρομοκράτες. Η φράση του πρωθυπουργού της Ουγγαρίας Βίκτορ Ορμπάν "Κάθε ένας μετανάστης θέτει κίνδυνο δημόσιας ασφάλειας" είναι χαρακτηριστική.

Στην ουσία, αυτό που αγνοούν όσοι πιστεύουν τα παραπάνω είναι ότι η κοινωνική αποξένωση, ο ρατσισμός και οι δυσκολίες ευρέσεως αξιοπρεπούς εργασίας είναι αυτές που μπορεί να ωθήσουν κάποιον στην εγκληματικότητα αλλά και την τρομοκρατική ενέργεια. Κυβερνητικά προγράμματα όπως το πρόγραμμα αντί-ριζοσπαστικοποίησης "Channel" της Αγγλικής κυβέρνησης κινούνται προς στη σωστή κατεύθυνση και έχουν να επιδείξουν σημαντικά αποτελέσματα. Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα "Channel" εντοπίζει ανθρώπους (κυρίως μετανάστες) που είναι στα πρόθυρα ριζοσπαστικοποίησης και δημιουργεί με την βοήθεια των τοπικών φορέων μια "ασπίδα" προστασίας και υποστήριξης ώστε να αποφευχθεί ο προσηλυτισμός από τις εξτρεμιστικές οργανώσεις. Αυτό οδηγεί όχι μόνο στην κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών, αλλά συμβάλλει και στην ενίσχυση της ασφάλειας των Βρετανών πολιτών.

Εν κατακλείδι, το γεγονός ότι κάποιες τρομοκρατικές ενέργειες έχουν προέλθει από τρομοκράτες που αναμείχθηκαν παράνομα με μετανάστες, δεν καθιστά όλους τους μετανάστες απειλή. Οι περισσότερες από τις τρομοκρατικές επιθέσεις που πραγματοποιηθήκαν ξεκίνησαν από

γηγενείς πολίτες εξαιτίας της μη επαρκούς κοινωνικής προστασίας. Ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η απειλή του μεταναστατευτικού αποτελέσματος απειλή ασφάλειας. Αρχικά, διότι αριθμεί εκατοντάδες νεκρούς και κακοποιημένους ανθρώπους, δεύτερον γιατί απειλεί την κοινωνική συνοχή ενός κράτους, και τρίτον επειδή η αποξένωση αλλά και η γκετοποίηση που δημιουργείται μπορεί να οδηγήσει σε ενίσχυση της εγκληματικότητας, του εξτρεμισμού και των τρομοκρατικών ενεργειών.

Συνοψίζοντας, τη σημερινή εποχή καθώς οι ανισότητες αυξάνονται, ολοένα και περισσότερες απειλές πλήττουν την ανθρωπότητα. Σε αντίθεση με τις απειλές της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος, η κλιματική αλλαγή και το μεταναστευτικό αποτελούν ζητήματα ασφαλείας για την ανθρωπότητα που πραγματοποιούνται δίχως την πρόθεση κάποιου παράγοντα. Αυτό καθιστά και πιο δύσκολη την αντιμετώπισή τους, καθώς απαιτεί συνεργασία μεταξύ των κρατών, των ανθρώπων, πρωτοβουλίες προς τη σωστή κατεύθυνση αλλά και κατάλληλη ενημέρωση και εκπαίδευση. Χωρίς αυτά, οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και του μεταναστευτικού-προσφυγικού ζητήματος θα γίνουν ακόμη εντονότερες και σημαντικότερες τα επόμενα χρόνια.

*"Απόφοιτος του Πανεπιστημίου του Birmingham στο Ηνωμένο Βασίλειο με μεταπτυχιακό στη Διεθνή Ασφάλεια".

